

Προτάσεις της ΕΑΝΔιΘ για την Συνολική Αναθεώρηση του Θεσμού της Άσκησης

I. Εισαγωγή

Το διάστημα από την λήψη του πτυχίου νομικής έως την εγγραφή στα μητρώα δικηγόρων του δικηγορικού συλλόγου καταλαμβάνεται από μια περίοδο, συχνά δύσκολη πρακτικά και ασύμφορη οικονομικά, κατά την οποία ο νέος νομικός προετοιμάζεται για την είσοδό του στο δικηγορικό επάγγελμα. Ο θεσμός αυτός, σχεδόν αναλλοίωτος για πολλές δεκαετίες (με την εξαίρεση των μεταρρυθμίσεων του εξεταστικού που έφερε ο ν. 4194/2013), κρίνεται πλέον πλήρως ανεπαρκής. Πρόκειται πια για άσκηση υπομονής και λιγότερο crash test των αποκομισθέντων γνώσεων, περισσότερο υποχρεωτικός εθελοντισμός και λιγότερο μαθητεία, περισσότερο άσκηση στην πράξη του πως επικολλούνται χαρτόσημα και του σημείου που τοποθετείται η σφραγίδα και λιγότερο στο πως συντάσσεται ένα δικόγραφο. Πρέπει να περάσουμε σε μια πραγματική άσκηση που θα παρέχει ουσιαστική κατάρτιση στο πως αξιολογούνται νομικά ενδιαφέροντα πραγματικά περιστατικά, πως καταστρώνεται ένας ορθά δομημένος δικανικός συλλογισμός, πως αλληλεπιδρούμε με τον κάθε τύπο πελάτη.

Ταυτόχρονα, ελλείπει επαρκούς ρυθμιστικού πλαισίου, όλα επαφίενται στη βούληση του δικηγόρου - τα καθήκοντα, το ωράριο, η αμοιβή - χωρίς δεσμεύσεις. Το αποτέλεσμα είναι ότι η άσκηση, με τη σημερινή της μορφή, αποτελεί εργασιακό μεσαίωνα και ισχυρό κλονισμό της ψυχολογίας και της αξιοπρέπειας νέων επιστημόνων. Η απογοήτευση αυτή μάλιστα καταγράφηκε έντονα κατά την έρευνα που πραγματοποίησε η ΕΑΝΔιΘ και κατέληξε συντριπτικά στην καταγραφή της συλλογικής επιθυμίας για πλήρη αναθεώρηση του θεσμού. Η δικηγορική άσκηση όμως είναι μια διαδικασία χρήσιμη εφόσον είναι ουσιαστική. Δεν πρέπει να καταλήξει στην πράξη και στην συλλογική αντίληψη σαν μια τυπική αγγαρεία που απλώς αποτελεί προθάλαμο του δικηγορικού επαγγέλματος, αλλά να στοχεύει στην γεφύρωση της απόστασης μεταξύ του θεωρητικού επιστημονικού τρόπου διδασκαλίας στο ακαδημαϊκό περιβάλλον και τις πρακτικές ανάγκες ενός επαγγελματία δικηγόρου κατά την άσκηση του θεσμικού του ρόλου.

Είναι αναγκαία η ύπαρξη μιας διαδικασίας που θα διασφαλίζει την ομαλή μετάβαση από τις σπουδές στην αγορά εργασίας, παρέχοντας τα απαραίτητα εφόδια στο νέο νομικό. Η διαδικασία της άσκησης για τον λόγο αυτό υφίσταται σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, ως στάδιο προετοιμασίας της εισόδου στο δικηγορικό επάγγελμα. Για τον λόγο αυτό, αναγνωρίζοντας την πολύπλευρη σημασία του θεσμού αυτού κρίνουμε αναγκαία την πλήρη αναθεώρησή του, προκειμένου να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας και οικονομίας, και κυρίως στις ανάγκες των νέων νομικών.

II. Νομικός Χαρακτήρας

Ο νομικός χαρακτήρας της άσκησης, και πιο συγκεκριμένα το αν αποτελεί εξαρτημένη εργασία, μαθητεία ή ελεύθερη επαγγελματική δραστηριότητα, παραμένει ασαφής. Αν και αμφότερα μπορούν να υποστηριχθούν, κανένα δεν έχει έως σήμερα καταστεί κυρίαρχη ερμηνεία. Το κενό αυτό οδηγεί αφενός, σε αδυναμία εποπτείας της σχέσης δικηγόρου – ασκούμενου και προστασίας των δικαιωμάτων του δεύτερου, καθώς αυτός δεν καλύπτεται από το ευνοϊκό καθεστώς των εργαζόμενων σε συνθήκες εξαρτημένης εργασίας, και αφετέρου, σε ένα κενό μεταξύ της ακαδημαϊκής μόρφωσης που έχει λάβει ο νέος νομικός από το πανεπιστήμιο και των πρακτικών αναγκών που καλείται να αντιμετωπίσει ακόμα και ως ασκούμενος, συμμετέχοντας στις καθημερινές ανάγκες ενός γραφείου. Ως ΕΑΝΔιΘ κρίνουμε αναγκαία τη νομική αποσαφήνιση του γενικού καθεστώτος του θεσμού της άσκησης και ταυτόχρονα την γεφύρωση του κενού από το πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Για τον λόγο αυτό προτείνουμε:

1. Αναγνώριση της άσκησης ως κατάστασης "διπλού χαρακτήρα", αφενός ως διαδικασία επαγγελματικής κατάρτισης, αφετέρου ως μιας ουσιαστικά σχέσης εξαρτημένης εργασίας, υπό την έννοια ότι ο ασκούμενος δικηγόρος εργάζεται υπό τις οδηγίες και εντολές του ασκούντα δικηγόρου, σε συγκεκριμένο τόπο και για συγκεκριμένο ωράριο. Το εκπαιδευτικό και το εργασιακό κομμάτι θα διαχωρίζονται και χρονικά. Κατά το εργασιακό κομμάτι, επικουρική εφαρμογή θα έχουν οι προστατευτικές ρυθμίσεις του εργατικού δικαίου.

2. Διάρθρωση του 18μηνου της άσκησης σε δύο "κύκλους". Ο πρώτος χρονικά, αμέσως μετά την λήψη του πτυχίου και με διάρκεια τουλάχιστον 6 μηνών, θα έχει το βάρος της ομαλής μετάβασης από το πανεπιστημιακό περιβάλλον στον χώρο της δικηγορίας, μέσω της κατάρτισης των αποφοίτων - ασκούμενων δικηγόρων σε νομικά ζητήματα πρακτικού ενδιαφέροντος (μέσω σεμιναρίων, παρουσίας σε ακροατήρια, σύνταξη δικογράφων, εικονικών δικών κλπ). Το εξάμηνο αυτό προτείνεται η διοργάνωση και εποπτείας της διαδικασίας από τον δικηγορικό σύλλογο και τις νομικές σχολές, ενώ οι συμμετέχοντες θα απολαμβάνουν σειρά παροχών (δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πρόσβαση στις βιβλιοθήκες, σειρά εκπτώσεων σε μετακινήσεις κλπ). Ο δεύτερος χρονικά, διάρκειας 12 μηνών, θα προσιδιάζει στην σημερινή μορφή, όπου οι ασκούμενοι εργάζονται σε δικηγορικά γραφεία.

3. Απευθείας εγγραφή των ασκούμενων δικηγόρων στον δικηγορικό σύλλογο. Προτείνεται η κατάργηση της έναρξης άσκησης σε δικηγορικό γραφείο ως προϋπόθεσης για την εγγραφή στον δικηγορικό σύλλογο. Οι ασκούμενοι δικηγόροι από την λήψη του πτυχίου τους εγγράφονται απευθείας στον δικηγορικό σύλλογο, ο οποίος αναλαμβάνει την άσκησή τους, κατά το πρώτο εξάμηνο δια της διοργάνωσης του εκπαιδευτικού κύκλου, και κατά το δεύτερο δια της εποπτείας της ποιότητας και των όρων απασχόλησης, αλλά και σε εναλλακτικές μορφές άσκησης

όσων αδυνατούν να βρουν γραφείο. Η μορφή της εποπτείας αυτής διευκρινίζεται κατωτέρω.

III. Αμοιβές, Τρόποι Χρηματοδότησης, Ωράριο, Εποπτεία

Οι ασκούμενοι δικηγόροι από την στιγμή που παρέχουν εργασία στα δικηγορικά γραφεία που τους απασχολούν πρέπει να αμείβονται υποχρεωτικά. Μάλιστα, η ελάχιστη αμοιβή είχε καθιερωθεί και νομικά το 2012, σε ύψος ίσο με τον βασικό μισθό, για να καταργηθεί με το νέο Κώδικα Δικηγόρων το 2013. Υπό το καθεστώς όμως της ασάφειας του χαρακτήρα της άσκησης, πρακτικός έλεγχος αλλά και εφαρμογή της σχετικής διάταξης δεν υπήρξε. Σήμερα, η (επανα)θεσμοθέτηση της αμοιβής αυτής είναι απόλυτη ανάγκη τόσο ως αποζημίωση της απασχόλησης των ασκούμενων δικηγόρων όσο και ως δίκαιο βάρος στα (μεγάλα συνήθως) δικηγορικά γραφεία που τους απασχολούν επωφελούμενα από την εργασία τους. Δεδομένης της οικονομικής κατάστασης και ιδίως των πιέσεων που έχει δεχθεί συλλήβδην το δικηγορικό επάγγελμα, αναγνωρίζουμε τον κίνδυνο, που πολλοί επικαλούνται, η θέσπιση ελάχιστης αμοιβής ενδέχεται να οδηγήσει σε μείωση των διαθέσιμων θέσεων απασχόλησης. Απορρίπτουμε ωστόσο απερίφραστα την λογική που θέλει η αντιμετώπιση της ανεργίας να γίνεται αποκλειστικά με μείωση των αποδοχών των εργαζομένων. Αντ' αυτού κρίνουμε ότι είναι εφικτό να ληφθούν άλλα μέτρα που θα δημιουργήσουν νέες θέσεις απασχόλησης (πχ προγράμματα άσκησης σε δικαστήρια και ΝΠΔΔ) καθώς και ότι ο εκάστοτε δικηγορικός σύλλογος δύναται να παρέχει ιδιαίτερη προστασία και εναλλακτικές σε ασκούμενους δικηγόρους που δεν δύνανται να βρουν γραφείο για να ασκηθούν. Για τους λόγους αυτούς προτείνουμε:

1. Επαναφορά της ελάχιστης υποχρεωτικής αμοιβής για τους ασκούμενους δικηγόρους σε ύψος ίσο με τον βασικό μισθό για πλήρη απασχόληση. Θέσπιση μέγιστου ωραρίου απασχόλησης στις 40 ώρες εβδομαδιαία κατ' αντιστοιχία με όσα ισχύουν για το σύνολο των εργαζομένων. Θέσπιση ελάχιστου ωραρίου απασχόλησης στις 25 ώρες εβδομαδιαία προκειμένου να αποφεύγονται φαινόμενα εικονικών συμβάσεων απασχόλησης.

2. Στενότερη εποπτεία της άσκησης και των όρων απασχόλησης από τον δικηγορικό σύλλογο. Η στενότερη εποπτεία δύναται να περιλαμβάνει την υποχρέωση κατάθεσης έγγραφου συμφωνητικού μεταξύ ασκούμενου και δικηγόρου, όπου θα αναφέρονται κατ' ελάχιστο τα συμφωνηθέντα ωράριο και αμοιβή, που σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να υπερβαίνουν τα όρια που τίθενται εκ του νόμου. Τέλος, προτείνουμε η συστηματική παραβίαση των όρων απασχόλησης να συνοδεύεται από πειθαρχικές κυρώσεις, κλιμακούμενης έντασης ανάλογα με την σοβαρότητα της παράβασης και την επανάληψη αυτής. Αίτημα για κίνηση πειθαρχικής δίωξης θα δύναται να υποβάλλει και η ένωση ασκούμενων και νέων δικηγόρων, εφόσον υφίσταται.

3. Η άσκηση σε γραφείο μπορεί να διακοπεί νωρίτερα, με καταγγελία ενός εκ των μερών ή του δικηγορικού συλλόγου, εφόσον προκύπτουν παραβάσεις των συμφωνηθέντων όρων απασχόλησης και του κώδικα δικηγόρων. Ασκούμενοι δικηγόροι που δεν δύνανται να εξεύρουν γραφείο για να πραγματοποιήσουν την άσκηση, απασχολούνται εναλλακτικά από τον δικηγορικό σύλλογο στον οποίο είναι εγγεγραμμένοι.

4. Προτείνονται δύο παράλληλα συστήματα εναλλακτικής άσκησης για περιπτώσεις αδυναμίας εξεύρεσης δικηγόρου. Γενικό: Σε περιπτώσεις όπου προκύπτουν μεμονωμένα περιστατικά αδυναμίας εξεύρεσης γραφείου, προτείνεται η ανάληψη της άσκησης απευθείας από τον δικηγορικό σύλλογο με την μορφή υποχρεωτικής παρακολούθησης δικαστικών συνεδριάσεων, μελέτης δικογραφιών κλπ. Κατά την διάρκεια της εναλλακτικής άσκησης δεν παρέχεται αμοιβή, αλλά καλύπτεται δωρεάν η ασφάλιση υγείας. Εξαιρετικό: Σε περιπτώσεις όπου προκύπτει γενικευμένη αδυναμία εξεύρεσης γραφείου για σημαντικό μέρος των ασκούμενων δικηγόρων ενός δικηγορικού συλλόγου προτείνεται, με απόφαση του εκάστοτε δικηγορικού συλλόγου, η κάλυψη μέρους της προβλεπόμενης αμοιβής (το 1/3 αυτής) από τον δικηγορικό σύλλογο, για δικηγόρους που επιθυμούν να απασχολήσουν ασκούμενους αλλά αποδεδειγμένα δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα (βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, όπως το δηλωθέν εισόδημα).

IV. Φορολογικά και Ασφαλιστικά Ζητήματα

Η άσκηση έως σήμερα ήταν μορφή απασχόλησης που λειτουργούσε κατά κανόνα εκτός του φορολογικού πλαισίου. Οι αμοιβές ήταν κατά κανόνα «μαύρες» με αποτέλεσμα να υπάρχει αδυναμία εντοπισμού φορολογητέας ύλης, ιδίως εφόσον προέκυπταν εισοδήματα πέραν των αφορολόγητων ορίων. Συγχρόνως, από το 2011 θεσπίστηκε υποχρεωτική ασφάλιση υγείας, η οποία όμως, λόγω της έλλειψης ελάχιστης αμοιβής, πρακτικά αποτελούσε μια δυσβάσταχτη επιβάρυνση για τους ασκούμενους δικηγόρους. Με το σκεπτικό αυτό άλλωστε, η υποχρεωτική ασφάλιση κρίθηκε από Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθήνας αντισυνταγματική. Για τους λόγους αυτούς προτείνουμε:

1. Ένα αντίγραφο της έγγραφης σύμβασης μεταξύ ασκούμενου και δικηγόρου θα κατατίθεται στην αρμόδια ΔΟΥ. Ο φόρος θα παρακρατείται κατά την είσπραξη της αμοιβής και θα επιστρέφεται εφόσον το εισόδημα δεν υπερβαίνει το αφορολόγητο όριο. Οι ασκούμενοι, όπως και σήμερα, θα φορολογούνται ως μισθωτοί, με αποτέλεσμα αυτή η διαδικασία, να συνεπάγεται έκπτωση φόρου και επιστροφή των παρακρατηθέντων ποσών.

2. Οι δικηγόροι που απασχολούν ασκούμενους δεν μπορούν να επιβαρύνονται φορολογικά για τον λόγο αυτό, ούτε να τεκμαίρονται εισοδήματα λόγω της

απασχόλησης ασκουμένων. Οι δαπάνες για την αμοιβή ασκουμένων πρέπει να εκπίπτουν από το εισόδημα.

3. Η ασφάλιση υγείας θα παραμείνει υποχρεωτική από την εγγραφή στον δικηγορικό σύλλογο. Οι ασκούμενοι που εργάζονται σε γραφεία θα καταβάλλουν οι ίδιοι τις εισφορές. Η ασφάλιση υγείας για τους ασκούμενους που δεν εργάζονται σε γραφεία θα είναι δωρεάν.

4. Θα διατηρηθεί η προαιρετική δυνατότητα εγγραφής σε ΤΑΝ και ΤΕΑΔ, όπως και η δυνατότητα μελλοντικής εξαγοράς χρόνου ασφάλισης ίσου με την διάρκεια της άσκησης.

V. Εξεταστικό και Λοιπά Θέματα

Στην ενότητα αυτή εντάσσονται λοιπά θέματα που αφορούν στο περιεχόμενο και την περάτωση της άσκησης, τους πτυχιούχους πανεπιστημίων εξωτερικού καθώς και ειδικά προγράμματα απασχόλησης των ασκούμενων δικηγόρων. Προτείνουμε:

1. Για την εγγραφή στον δικηγορικό σύλλογο προτείνεται να απαιτείται η επιτυχής συμμετοχή σε γραπτές εξετάσεις, με τα εξεταζόμενα μαθήματα να διατηρούνται όπως σήμερα. Η εξέταση πρέπει να διεξάγεται σε πρακτικά κυρίως ζητήματα (πχ σύνταξη δικογράφων, προθεσμίες, διαδικαστικές πράξεις κλπ). Προτείνεται η κατάργηση παραβόλων και λοιπών τελών που βαρύνουν την συμμετοχή των ασκούμενων δικηγόρων στις εξετάσεις. Ασφαλώς προτείνεται η κατάργηση κάθε άλλης προϋπόθεσης συμμετοχής στις εξετάσεις πέραν του ελάχιστου προβλεπόμενου ορίου (πχ. παραστάσεις).

2. Προτείνεται να παρέχεται η δυνατότητα απευθείας άσκησης σε συμβολαιογράφους και δικαστικούς επιμελητές, αντί δικηγορικών γραφείων, η οποία θα οδηγεί σε συμμετοχή στις αντίστοιχες εξετάσεις, χωρίς την προϋπόθεση προηγούμενης λήψης άδειας δικηγόρου.

3. Όσον αφορά στα πτυχία εξωτερικού, την διοργάνωση σε ετήσια βάση γραπτού διαγωνισμού επάρκειας στο ελληνικό δίκαιο για τους αποφοίτους πανεπιστημίων του εξωτερικού και των παραρτημάτων τους στην Ελλάδα. Η επιτυχής συμμετοχή στον διαγωνισμό θα είναι η μόνη προϋπόθεση για την έναρξη άσκησης, ώστε αφενός να τερματιστούν τα σημερινά φαινόμενα αδιαφάνειας και ασάφειας, αφετέρου να διασφαλιστεί ότι πρόσβαση στο δικηγορικό λειτούργημα έχουν μόνο επαρκώς καταρτισμένοι νομικοί. Προτείνεται η αναδιάρθρωση της αρμόδιας επιτροπής ώστε να συμμετέχουν ανώτατοι δικαστικοί και εκπρόσωποι των νομικών σχολών. Απαραίτητη προϋπόθεση για την συμμετοχή στον διαγωνισμό επάρκειας θα είναι ασφαλώς, όπως και σήμερα, η ολοκλήρωση σπουδών τουλάχιστον τριετούς διάρκειας και η αναγνώριση του πτυχίου από τον ΔΟΑΤΑΠ.

4. Όσον αφορά στα κωλύματα και ασυμβίβαστα, δεδομένου με την παρούσα πρόταση διασφαλίζεται η αμοιβή των ασκούμενων δικηγόρων, αλλά και της ανάγκης διασφάλισης της διάκρισης του δικηγορικού λειτουργήματος από άλλα έργα, την διατήρηση για τους ασκούμενους δικηγόρους του συνόλου των κωλυμάτων και ασυμβιβάστων που προβλέπει ο Κώδικας Δικηγόρων για τους δικηγόρους.

5. Όσον αφορά στα προγράμματα απασχόλησης των ασκούμενων δικηγόρων, προτείνουμε την επαναφορά της άσκησης στα δικαστήρια της χώρας, καθώς και σε νομικά τμήματα ΝΠΔΔ και ΝΠΙΔ. Η διάρκεια αυτής δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 6 μήνες, δεδομένου ότι με βάση την παρούσα πρόταση, το σύνολο της απασχόλησης κατά την άσκησης δεν θα υπερβαίνει τους 12 μήνες. Για θέσεις που προκηρύσσονται από το Δημόσιο ή ΝΠ του στενού ή ευρύτερου δημόσιου τομέα, η επιλογή πρέπει να γίνεται κατόπιν δημόσιας κλήρωσης διεξαγόμενης από τον οικείο δικηγορικό σύλλογο.

6. Η συνολική εποπτεία, οι διαδικαστικές ενέργειες που αφορούν στην άσκηση και ο έλεγχος των προγραμμάτων εναλλακτικής άσκησης θα ανήκουν στις αρμοδιότητες της Επιτροπής Εποπτείας της Άσκησης, η οποία ιδρύεται ανά δικηγορικό σύλλογο. Εφόσον υπάρχει ένωση ασκούμενων και νέων δικηγόρων συμμετέχει δια αντιπροσώπων της στην επιτροπή αυτή.

Για το ΔΣ της ΕΑΝΔιΘ

Ο Πρόεδρος.....Ο Γραμματέας

Μιχάλης Μήττας.....Στέφανος Κρεμέτης

